

Marina Rădulescu Sala

SECTORUL DE GRAMATICĂ

1. Sectorul de gramatică al Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” din București a fost înființat în mod oficial, cu acest statut, în anul 1959, când la conducerea Institutului a revenit profesorul Iorgu Iordan. Alături de Sectorul de lexicografie, înființat în același an, Sectorul de gramatică își sărbătorește, așadar, semicentenarul.

Nucleul inițial al sectorului s-a constituit din unii membri ai „colectivului de gramatică”¹, organizat de către profesorul Al. Graur încă din anul 1949 (anul creării Institutului de Lingvistică din București), în vederea elaborării primei ediții a *Gramaticii limbii române* în două volume, cunoscută sub numele de „Gramatica Academiei” și apărută în 1954 (lista autorilor lucrării se găsește la sfârșitul volumului al II-lea, p. 349).

În aceeași perioadă (1949–1959), membrii colectivului de gramatică au redactat și alte lucrări importante: *Mic dicționar ortografic* (1953, 1954, 1955), *Îndreptar de punctuație* (1956, redactor responsabil J. Byck), *Limba română. Fonetică – Vocabular – Gramatică* (cunoscută și sub numele „Gramatica într-un volum”, 1956), *Dicționar invers* (1957), *Scrierea cuvintelor compuse* (1958, autor Fulvia Ciobanu), *Contribuții la studiul calculului lingvistic* (1958, autor I. Rizescu). A început, de asemenea, publicarea celor 3 volume din seria intitulată *Studii de gramatică* (SG – 1956–1961), cuprinzând articole scrise în pregătirea unei noi ediții a „Gramaticii Academiei”.

Primul șef de sector al echipei de cercetători din cadrul Sectorului de gramatică, în perioada 1959–1963, a fost academicianul Al. Graur, care a rămas, de altfel, până la dispariția sa, în 1988, mentorul acestui colectiv alcătuit, în cea mai mare parte, din foști studenți ai săi. A fost o reală șansă pentru tinerii cercetători, de atunci și de mai târziu, să se formeze sub îndrumarea competentă și blândă a acestei mari personalități din domeniul lingvisticii, care era, în plus, un om de o imensă generozitate științifică și de o rar întâlnită delicatețe manifestată în relațiile

¹ Pentru istoricul acestui larg colectiv, alcătuit din cadre didactice universitare și din învățământul liceal, cercetători și studenți, precum și pentru componența Sectorului de gramatică până în anul 1999, vezi capitolul *Colectivul de gramatică*, redactat de Mioara Avram, în volumul *Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan” din București. 50 de ani de existență (1949–1999)*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1999, p. 113–115.

LR, LVIII, nr. 2, p. 167–172, București, 2009

cu colaboratorii săi. Profesorului Al. Graur i-au urmat la conducerea sectorului Mioara Avram (1963–2001), cea mai strălucită elevă a sa, Valeria Guțu Romalo (2002–2005), membru de onoare al Academiei Române, iar, începând din anul 2006 până în prezent, Gabriela Pană Dindelegan, membru corespondent al Academiei Române.

2. Principala sarcină încredințată Sectorului de gramatică, sub conducerea profesorului Al. Graur, a fost redactarea ediției a II-a a *Gramaticii limbii române*. Din colectivul de autori au făcut parte toți membrii de atunci ai sectorului: Mioara Avram, Elena Carabulea, Fulvia Ciobanu, Eugenia Contraș, Florica Ficșinescu, Finuța Hasan, Mircea Mitran, Rodica Ocheșanu, Magdalena Popescu-Marin, I. Rizescu, Laura Vasiliu, coordonarea și revizia fiind asigurate de acad. Al. Graur, secondat de două dintre tinerele autoare, Mioara Avram și Laura Vasiliu. Elaborată în cadrul teoretic și metodologic al gramaticii descriptiv-tradiționale clasice, lucrarea (apărută în 1963, cu tiraje suplimentare în alți ani) cuprinde două volume ample: *Morfologia* (437 p.) și *Sintaxa* (588 p.). Această nouă ediție a *Gramaticii Academiei*, o realizare remarcabilă, considerată chiar revoluționară la vremea sa, s-a impus ca o autentică „gramatică de referință” din următoarele motive: pe de o parte, a fost luată ca model pentru redactarea cursurilor universitare, precum și a manualelor destinate învățământului preuniversitar, iar, pe de altă parte, orice studiu ulterior de gramatică a trebuit să se raporteze la ea, ca sinteză a tuturor cercetărilor întreprinse în domeniu, până în momentul apariției sale.

O altă „temă de plan” începută sub directa îndrumare a profesorului Al. Graur a fost elaborarea unui tratat de formare a cuvintelor în limba română, care s-a materializat prin inițierea seriei de *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română* (SMFC). Din cele 6 volume ale seriei, la care au colaborat și cercetători din alte sectoare ale Institutului, primele 3 au apărut în perioada la care ne referim, volumul I (1959) și volumul al II-lea (1960) avându-i ca redactori responsabili pe acad. Al. Graur și prof. J. Byck, iar volumul al III-lea (1962), numai pe acad. Al. Graur.

Tot în acești ani s-a publicat prima ediție a *Îndreptarului ortografic, ortoepic și de punctuație* (1960), care a cunoscut patru ediții succesive (ultima în 1995), iar Mioara Avram și-a publicat teza de doctorat cu titlul *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română* (1960).

3. În perioada în care la conducerea Sectorului de gramatică s-a aflat Mioara Avram (1963–2001), membrii sectorului au continuat să publice contribuții în următoarele 3 volume din seria de *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*; la volumele al IV-lea (1967) și al V-lea (1969) redactori responsabili au fost acad. Al. Graur și Mioara Avram, iar la volumul al VI-lea (1972), dedicat profesorului Al. Graur, redactor responsabil a fost Mioara Avram.

Sub îndrumarea Mioarei Avram, recunoscută unanim pentru competența și acribia sa științifică, a început redactarea tratatului *Formarea cuvintelor în limba română*, amplă lucrare cu caracter istoric și descriptiv, avându-i ca redactori responsabili pe acad. Al. Graur și Mioara Avram, din care au apărut 3 volume: volumul I, *Compunerea* de Fulvia Ciobanu și Finuța Hasan, cu un *Cuvânt înainte* de Mioara Avram (1970), volumul al II-lea, *Prefixele* de Mioara Avram, Elena Carabulea, Fulvia Ciobanu, Florica Ficșinescu, Cristina Gherman, Finuța Hasan, Magdalena Popescu-Marin, Marina Rădulescu, I. Rizescu și Laura Vasiliu (1978) și volumul al III-lea, *Sufixe – Derivarea verbală* de Laura Vasiliu (1989). S-au redactat și monografiile ale sufixelor nonverbale, dintre care unele au făcut subiectul a două teze de doctorat: *Sufixele diminutive în limba română* (Elena Carabulea) și *Abstractele denominale în limba română* (Magdalena Popescu-Marin), valorificate sub formă de articole în revistele de specialitate și comunicări la congrese internaționale.

O altă lucrare importantă, ilustrând atât interesul pentru gramatica descriptivă și normativă a limbii române, cât și pentru ortografie, a fost *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (1982), elaborată de toți membrii sectorului: Mioara Avram, Elena Carabulea, Fulvia Ciobanu, Finuța Hasan, Magdalena Popescu-Marin, Marina Rădulescu, I. Rizescu, Laura Vasiliu (redactor responsabil – Mioara Avram, redactor responsabil adjunct – Laura Vasiliu).

O serie de lucrări (*Morfologia, Sintaxa și Formarea cuvintelor în perioada 1521–1640* – secțiuni din tratatul *Istoria limbii române* coordonat de acad. I. Coteanu, vol. al III-lea; *Bibliografia predării limbii române la străini; Punctuația limbii române; Dicționar sintactic al verbelor românești și Dicționar de formare a cuvintelor în limba română* – ultimele două, în colaborare cu Institutul de Lingvistică din Chișinău) nu au fost tipărite integral, unele părți fiind valorificate de autori sub formă de articole (peste 500 de contribuții publicate în periodice de specialitate, volume omagiale etc.); alte două lucrări elaborate în aceeași perioadă – secțiuni din tratatul *Istoria limbii române* coordonat de acad. Al. Rosetti (*Formarea cuvintelor în limba română din secolele al XVI-lea–al XVIII-lea* de Eugenia Contraș, Cristina Gherman, Finuța Hasan, Rodica Ocheșanu, Magdalena Popescu-Marin, coordonator Magdalena Popescu-Marin; *Sintaxa limbii române în secolele al XVI-lea–al XVIII-lea* de Mioara Avram, Elena Carabulea, Fulvia Ciobanu, I. Rizescu, Laura Vasiliu, coordonator Mioara Avram) au văzut lumina tiparului abia în 2007.

Unii membri ai Sectorului de gramatică au colaborat și la alte lucrări colective importante ale Institutului: *Enciclopedia limbilor romanice* (1989 – Mioara Avram, Laura Vasiliu), *Enciclopedia limbii române* (2001 – Mioara Avram, Camelia Stan, Andra Șerbănescu, Laura Vasiliu), *Dicționarul etimologic al limbii române*, în curs de redactare (Elena Carabulea, Magdalena Popescu-Marin,

Laura Vasiliu). Ar fi de menționat și volumele personale publicate, în această perioadă, de unii cercetători din sector², dintre care, în primul rând, cele ale regretatei Mioara Avram.

4. Sub coordonarea profesoarei Valeria Guțu Romalo, în calitate de șef al unui Sector de gramatică lărgit nu numai cu câțiva tineri absolvenți, ci și prin cooptarea unor cercetători din alte sectoare ale Institutului și a unor cadre didactice universitare de la facultățile de profil din București, Ploiești și Brașov, a fost elaborată recent apăruta gramatică academică a limbii române (GALR)³, într-un timp record (2002–2005). Cei 20 de autori (Raluca Brăescu, Elena Carabulea, Fulvia Ciobanu, Blanca Croitor Balaciu, Laurenția Dascălu Jinga, Andreea Dinică, Mihaela Gheorghe, Adriana Gorăscu, Valeria Guțu Romalo, Dana Manea, Margareta Manu Magda, Isabela Nedelcu, Gabriela Pană Dindelegan, Magdalena Popescu-Marin, Marina Rădulescu Sala, Camelia Stan, Domnița Tomescu, Andra Vasilescu, Ileana Vântu și Rodica Zafiu), de vârste și formații foarte diferite, au putut deveni un „colectiv” numai datorită competenței și diplomației coordonatorului lucrării.

Lucrarea (care numără peste 1700 de pagini) nu a fost concepută ca o a treia ediție a precedentei gramatici academice, „adusă la zi” doar din punctul de vedere al informației, ci ca o lucrare nouă, cu un cadru teoretic și metodologic esențialmente diferit, dat fiind că, în ultima jumătate de veac, în lingvistica românească, la fel ca peste tot în lume, s-au impus noi orientări teoretice și noi metode de cercetare, mai mult sau mai puțin formalizate. Fiind însă vorba de o „gramatică academică”, aceasta nu se putea rupe total de tradiție, deci opțiunea adoptării unui model cu un aparat conceptual mai greu accesibil era inacceptabilă. De aceea, autorii au încercat să creeze o construcție coerentă în care să integreze elemente absolut utile descrierii din diverse orientări teoretice mai noi, ceea ce a dus la un aspect oarecum eclectic al terminologiei: s-au împrumutat unii termeni și, implicit, unele concepte din modele străine, s-au creat termeni noi, în același timp însă cei mai mulți termeni aparținând tradiției gramaticale românești au fost păstrați, pentru a se pune în evidență caracteristicile tipologice ale limbii române. Rezultatul a fost o lucrare modernă, incitantă, care îndeamnă la reflecție și care a fost bine primită de către specialiști⁴.

Un mare câștig a fost și faptul că, în cadrul ședințelor de lucru ținute săptămânal (uneori și mai des), s-a creat un colectiv sudat de cercetători care au deprins și au practicat cu succes munca în echipă.

² Pentru detalii, vezi Mioara Avram, *lucr. cit.*, p. 117–118.

³ *Gramatica limbii române. I Cuvântul, II Enunțul*, Editura Academiei Române, București, 2005.

⁴ Mai multe amănunte despre această lucrare, precum și despre ediția a II-a a „Gramaticii Academiei”, în comunicarea prezentată de Marina Rădulescu Sala și Marius Sala la colocviul *Les grammaires de référence*, organizat de CNRS la Paris, 9–10 noiembrie 2006 (text publicat în RRL, LII, nr. 4, octombrie–decembrie 2007, p. 437–448).

5. Începând din 2006, Sectorul de gramatică este condus de Gabriela Pană Dindelegan și numără 21 de cercetători (dintre care unii lucrează cu jumătate de normă, fiind și cadre didactice universitare sau pensionari reangajați): Raluca Brăescu, Elena Carabulea, Eugenia Contraș, Blanca Croitor, Gabriela Pană Dindelegan, Andreea Dinică, Adina Dragomirescu, Mihaela Gheorghe, Cristina Gherman, Adriana Gorăscu, Laurenția Dascălu Jinga, Margareta Manu Magda, Dana Manea, Magdalena Popescu-Marin, Isabela Nedelcu, Alexandru Nicolae, Irina Nicula, Marina Rădulescu Sala, Camelia Stan, Andra Vasilescu și Rodica Zafiu.

La un an de la apariția GALR și după lectura integrală a textului, unii dintre autorii lucrării au considerat utilă o revizie care să vizeze o corelare mai precisă a capitolelor, introducerea unor explicații și exemple acolo unde textul părea neclar, eliminarea unor scăpări sau neglijențe de redactare. Rezultatul acestui demers a fost elaborarea unui tiraj nou, revizuit al lucrării (apărut în 2008), fără modificări esențiale față de prima formă; ar fi totuși de semnalat că în volumul al II-lea s-a introdus un capitol nou (*Complemente. Prezentare generală*), text de sinteză asupra complementelor (paralel cu textul similar consacrat circumstanțialelor).

În perioada 2006–2008 s-a redactat culegerea de studii intitulată *Dinamica limbii române actuale – aspecte gramaticale și discursive*, coordonată de Gabriela Pană Dindelegan și elaborată de un colectiv compus din 16 membri ai sectorului: Raluca Brăescu, Blanca Croitor, Gabriela Pană Dindelegan, Andreea Dinică, Adina Dragomirescu, Mihaela Gheorghe, Adriana Gorăscu, Laurenția Dascălu Jinga, Margareta Manu Magda, Dana Manea, Isabela Nedelcu, Alexandru Nicolae, Irina Nicula, Marina Rădulescu Sala, Camelia Stan, Andra Vasilescu și Rodica Zafiu (colaboratori externi: Cristina Dediu, Ana-Maria Mihail, Carmen Mîrzea Vasile și Monica Vasileanu). Lucrarea s-a predat Editurii Academiei Române și urmează să apară. Cam același colectiv de tineri și ceva mai maturi membri ai sectorului colaborează și la tema *Tratatul de istorie a limbii române, vol. III: Morfologia și sintaxa secolelor al XIX-lea și al XX-lea*; Magdalena Popescu-Marin redactează un capitol despre formarea cuvintelor în secolele al XVI-lea–al XVIII-lea, iar Camelia Stan un capitol despre sintaxa aceleiași epoci, pentru volumul al II-lea al aceluiași tratat.

O altă temă introdusă în planul sectorului în 2006 este continuarea tratatului *Formarea cuvintelor în limba română – Sufixe nonverbale* (coordonată de Marina Rădulescu Sala), la care lucrează șase membri „vechi” ai sectorului (Elena Carabulea, Eugenia Contraș, Cristina Gherman, Magdalena Popescu-Marin, Marina Rădulescu Sala și Laura Vasiliu), alături de două reprezentante ale tinerei generații (Blanca Croitor și Andreea Dinică). Primul volum va fi definitivat și predat Editurii Academiei la sfârșitul anului 2009.

Anul acesta au început lucrările la două teme noi, de real interes: *Cercetarea limbii române sub aspect tipologic (morfologie, morfosintaxă și sintaxă)*, coordonată de Gabriela Pană Dindelegan și *Limba română actuală vorbită (transcriere de texte și interpretarea lor)*, coordonată de Laurenția Dascălu Jinga.

În afara planului de cercetare, un grup de 7 tineri cercetători (Blanca Croitor, Andreea Dinică, Adina Dragomirescu, Carmen Mîrzea Vasile, Isabela Nedelcu, Alexandru Nicolae și Irina Nicula) au monitorizat, anul trecut, câteva posturi de radio și de televiziune pentru a selecta greșelile de exprimare ale redactorilor și ale moderatorilor unor emisiuni. Pe baza rezultatelor acestei activități coordonate de Marina Rădulescu Sala și Rodica Zafiu, au redactat, într-un stil original și amuzant, o broșură de cultivare a limbii române intitulată *Ești cool și dacă vorbești corect*, care a fost tipărită de Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului și difuzată gratuit în școli, ca material ajutor pentru sprijinirea procesului de învățământ.

6. Nu putem încheia această succintă prezentare a activității de cercetare desfășurate timp de 50 de ani în cadrul Sectorului de gramatică din Institut fără a aminti și faptul că, atât în trecut, cât și mai ales după 1990, membrii săi s-au făcut cunoscuți nu numai în țară, ci și în străinătate, prin participări la congrese și alte manifestări științifice internaționale, prin colaborări la proiecte de cercetare internaționale, stagii de specializare, doctorate în cotutelă și granturi.

Noul colectiv al Sectorului de gramatică, format în majoritate din tineri cercetători inteligenți și entuziaști, foști studenți și colaboratori ai Gabrielei Pană Dindelegan, de la care au învățat nu numai subtilități de gramatică, ci și pasiunea pentru cercetare, ne îndreptățește să credem că vechea și buna „școală de gramatică” creată de profesorul Al. Graur și continuată de Mioara Avram, în cadrul Institutului de Lingvistică din București, va fi urmată de o altă școală, cel puțin la fel de valoroasă.

THE GRAMMAR DEPARTMENT

(Abstract)

In this succinct presentation of the research activity developed, during a period of 50 years, by the Grammar Department of the Institute of Linguistics in Bucharest, we emphasize the fact that the most important scientific preoccupation of the members of the department was to elaborate some reference grammars, meant to serve as synthetic works of all the research activities done in the domain until their apparition. Other topics approached by the department, whose members changed in time, refer to the process of word formation in the Romanian language, as well as to some normative aspects regarding orthography and orthoepy. Presently, the researchers' main interest is to study the dynamics of (spoken and standard) Romanian, as well as to underline the typological features the Romanian language displays.

Cuvinte-cheie: gramatică descriptivă a limbii române, formarea cuvintelor în limba română, ortografie și ortoepie, dinamica limbii române, particularități tipologice ale limbii române.

Keywords: Romanian descriptive grammar, word-formation in Romanian, orthography and orthoepy, the dynamics of Romanian, typological features of Romanian.

*Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
București, Calea 13 Septembrie nr. 13*